

LEVELEK

I.

Csurogon születtem 1937-ben. Ott éltem 1944-ig, ha jól tudom. Évszámot nem tudok pontosan, de, sajnós, már nincs kitől megkérdezniem.

Végre szólhatok ezekről a dolgokról, eddig ezt nem tehattük. Soha senkinek nem beszéltem róla, sem férjemnek, de még a fiamnak sem, pedig ezek a tragédiák kihatnak az egész családra.

Apám szüleit kivégezték 1944-ben a saját házukban Csurogon. Nevük: Balogh István és Péter Julianna. Kivégzésük történetét az unokabátyáim el tudják mondani.

Apám bátyját, Balogh Pált brutális körülmények között kivégezték. Erre emlékszem, mesélték anyámék, hogy előző nap kidobolták a községben, holnap lesz a községháza előtt a kivégzés, azok a hozzátartozók, akik végig akarják nézni, odamehetnek... Kivégezték anyám öccsét, Szerda Istvánt, szintén brutális körülmények közt.

A mi sorsunk úgy alakult, hogy 1945-ben egy hideg téli napon berontott házukba négy vagy öt fegyveres, akik ráordítottak anyámra: három perc alatt hagyjuk el a házat, menjünk az utcára. Ekkor négyen voltunk testvérek, az öcsém karon ülő csecsemő volt, én voltam a legidősebb, hat éves. Még az éjjel marhavagonba raktak minket, erre is emlékszem, nagyon hosszú sor volt az utcán, az összes

magyar.

Ezután lágerbe vittek, Járeokra. Ott voltunk körülbelül 9 hónapig. Na, itt aztán hullottak az emberek, mint a legyek. Lovaskocsival hordták ki a halottakat egy dögkútba. Teljesen só nélküli kukoricakását adtak enni. Sem szappan, sem víz nem volt, a tetvek ettek minket.

Amikor kiszabadultunk a lágerből, úgy néztünk ki, mint az auschwitziak. Rongyokban, soványan ott álltunk, és azt mondták, mindenhová mehetünk, csak haza nem. A házainkba akkor már lakókat telepítettek a hegyekből.

Üdvözlettel:

Ny.A.-né

(Megjelent a Reform-ban, 1991. január 25-én)

II.

1944. október elsején a faluban futótűzként terjedt el a hír, hogy Makó elesett.

Negyedikén az orosz aknák robbanását már Becskerek felől hozta a szél.

Ezen a napon még leventeoktatás volt. A vásártéri iskola előtti gyülekezőn elhangzott a parancs: Magyarok kilépni! A főparancsnok a következő szavakkal fordult a

kilépőkhöz: „Makóról sok a menekült magyar. Ezeknek sürgősen segítségre van szükségük, ezért utcánként házalni fogtok és pénzadományt gyűjtetek részükre. Továbbá, ahol kapun, kerítésen vagy házon szögesdrótot láttok, azt feljegyzitek és felkéritek tulajdonosát, hogy szedje le és vigye be a község házára. A pénzzel este hat órakor kell elszámolni.”

A gyűjtés megkezdődött. A magyar házaknál még némileg adakoztak, de sóhajtvá tették hozzá, hogy ki ad majd nekünk? A szerb házaknál különféle kimagyarázkodással odázták el az adakozást.

Az egyik utcasarkon a községi dobos a következő felszólítással fordult a lakossághoz: „Felhivatnak az összes mezőgazdasági munkálaton itthon tartózkodó szabadságos munkaszolgálatosok, hogy azonnal térjenek vissza alakulataikhoz!”

Ugyanakkor a csendőrök tanácsolták a magyar lakosságnak, hogy legalább 30 km távolságra hagyják el a falut, mert itt, a Tiszánál fel fogják venni a harcot az oroszokkal.

Ennek a két közleménynek órákon belül meglett a hatása. Zűrzavar, sűgás-bűgás; kapkodásban, pakolásban volt az egész falu magyarsága. Este már nem volt kinek átadni a makói menekülteknek összegyűjtött pénzt.

A vasútállomás felé vezető út csak úgy nyüzsgött a háti és kézi csomagok alatt halkan görnyedő menekültektől. Csak elvétve lehetett hallani halk, ismerős hangokat: „Szomszéd, te is? Merre? Meddig?” A válasz leginkább vállvonogatás volt.

A lakást és a kiskapukat bezárták, de előzőleg a jóságokat szabadon engedték, a górékat megcsapolták, hogy legyen mit enniük. És így távoztak a bozontalanság felé.

Ezen az estén a 19 óra körül induló, Újvidék-Zenta között közlekedő vonatra a magyar ajkú lakosságnak mintegy 40%-a vonult ki, ami olyan 1100 személyt tett ki.

Az állomás körüli tömegben, míg a magyarok azon töprengtek, hogyan is férnek fel a vonatra, a szerb ajkú bevonuló munkaszolgálatosok csoportokba verődve magyar hazafias katonadalokat daloltak. A befutó vonat már zsúfolásig volt utasokkal. Megkezdődött a tolakodás és a könyék/ökölharc a helyért. Amikor az állomásfőnök látta, hogy az utasok erre a szerelvényre képtelenek felférni, az állomáson veszteglő négy teherkocsit a szerelvényhez csatoltatta. Ez a meghosszabbodott szerelvény is megtelt néppel. Sőt a nyitott tetők, lépcsők és ütközők is tele voltak utasokkal. Sokan a megváltott jegyekkel otthon maradtak.

A következő napokban is, a jövőtől tartva egyre több

család hagyta el a falut. Ki vonattal, ki fogatos szekérrel, mások kerékpáron igyekeztek északra.

Az utolsó vonat október nyolcadikán 6 óra körül gördült ki a csurogi állomásról. Ezzel a szerelvénnyel vonultak el a közbeeső állomások hivatalnokai.

A faluban mintegy 7000 szerb és 2100 magyar maradt. Mindenki a saját sorsára várva.

A kakstollas csendőrök hírhedt szuronyos puskáit automata fegyverrel cserélték fel. A mozgósítási idézéseket csak részben volt kinek kézbesíteni.

Október nyolcadikán az oroszok Adánál és Becsén átjöttek a Tizán és így az alsóbácskai Tiszavidék el lett vágva az anyaországtól.

Ebben az időben egy szakasz magyar tábori csendőr érkezett Csurogra. Ezek egy csoport fegyvertelen 18-20 éves Makó környéki leventét hurcoltak magukkal. Az ifjakat a leventeotthonban szállásolták el, itt várták meg sorsuk beteljesülését is.

Becse és Bácsföldvár között az október 8-22 időszakban a német egységek feltartóztatták az orosz előrenyomulást. Csurogon ez idő tájt a nyomott hangulat és az üres utcák jelezték a vihar előszelét. Az oroszok

által elfoglalt területeken az elmenekült csurogiak tapasztalva, hogy nem is olyan fekete a muszka, mint ahogy ijesztgették őket, meg aztán idegenben nincstelenül élni nehéz volt, így többen visszafordultak nem érezvén magukat bűnösnek. Az orosz parancsnokságon átbocsájtó igazolást (propusznica) kaptak, amely csak Becséig szólt. A szóbeli utasítások szerint a becsei katonai parancsnokságon kellett jelentkezni: ahol, ha az út szabad, majd meghosszabbítják az igazolást.

A becsei katonai parancsnokság a város központjában található Centrál szállóban székel. Itt kellett a hazatérő magyaroknak a meghosszabbításért jelentkezni. Ez a partizán parancsnokság csak úgy nyüzsgött a csurogi szerbektől, a dezertáló, visszatérő munkaszolgálatosoktól, akik sorra tartóztatták le a haza igyekvő magyarokat. Foglyaikat a Centrál szállóba zárták. Itt napokig kegyetlenül verték, vallatták őket, hogy vallják be, milyen részük volt a 42-es razziában. Az esti órákban az ifjúságot engedték közéjük, hogy botokkal „szórakoztassák” őket. Legtöbb magyart egy csurogi fiákeros tartóztatott le. Egy csurogi tiszt pedig abban lelte örömét, hogy két befogott édes testvérnek a kimerülésig kellett egymást verni. Amennyiben nem találta eléggé erősnek az ütéseket, ő maga mutatta meg, hogyan kell azt csinálni. Október utolsó napjaiban végeztek ki több csurogi magyart Becsén. Mivel a Becsén letartóztatott csurogiakról hozzátartozóik nem tudták, hol vannak, így egyesek napokig, sőt az utolsó transzportban kivégzettek 12 napig nem kaptak enni. A holttesteket a vásártéri téglafallal

bekerített öreg temetőben hantolták el.

Az orosz és a partizán haderő vasárnap, október 22-én megtörte a német ellenállást a becsei rétben. A csurogi csendőrörs és a helyi rendőrök lóháton huszonkettedikén a hajnali órákban Gospodjinci irányában hagyták el a falut. Danilo Kekić-Daka partizánosztagával az út menti kukoricásból szemlélte az elvonulást. Tudva a helyzetet, hogy úgyszincs egérútjuk, nem bocsátkozott harcba velük, így akarta osztagát megvédeni a veszteségtől.

Kilenc óra körül a faluban működő aktivisták Dakát értesítették, hogy tiszta a levegő, a magyar fegyveresek elvonultak. Daka, mint az osztag parancsnoka tíz órakor vezette be csapatát a faluba. Miközben megállt saját háza előtt, a szerb lakosság örömujjongva körülfogta és törölközőkkel díszítette fel hátslovát. Így vonult végig a falu másfél kilométer hosszú főutcáján nagy taps és éljenzés közepette. A központban beszédet mondott az egybegyűlteknél, amelyet így fejezett be: „Most pedig igyekezzetek, hogy a bűnösök el ne meneküljenek!” Ezután a község házára vonult, ahol felállították a Népbizottságot, amely népkonyhát hozott létre, ez pedig egy nagyobb mészárszékben kapott helyet.

A délután folyamán Daka egységével, mint felszabadító, bevonult Zsablyára.

A központban tartott beszéd után, felfoghatatlan, hogy

miként, de egy óra alatt annyi partizán volt fegyver alatt, hogy előzönlötték az egész falut.

Megkezdődtek a letartóztatások. Szemmel látható volt, hogy az 1942-es kölcsön adódik vissza. Szemet-szemért, fogat-fogért, papot-papért. Az első letartóztatottak között volt Horváth Péter is, akit becsületes nevén nem is ismerték a faluban, csak ragadványnevééről Hazug Péternek ismerte mindenki. Ezt az aljas embert a partizánok etették, itatták és koronatanúnak használták. A letartóztatott magyarokra sorra rámondta, hogy vele együtt garázdálkodtak a razziában és szászámra irtották a szerbeket. Az ilyen tanúskodás elég volt ahhoz, hogy a letartóztatott mögött örökre bezáruljon a községháza melletti magtár vagy a szemközti iskolaépület ajtaja, ahová terelték a letartóztatottakat.

Az első kivégzéseket már a következő napokban végrehajtották. Az áldozatok a Makó környékéről otthagytott leventék voltak. Őket a partizánok a leventeotthonban meztelenre verkőztették, majd kezeiket dróttal szorosan összekötötték. Ezután mintegy két utcahossznyit kellett futólépésben megtenniök a községháza udvaráig. Itt, a WC és a magtár közötti részen lettek kivégezve. A vétkük az volt, hogy magyarok voltak.

Míg a kivégzés előkészületei folytak, addig egy csoport fegyveres a falu északi részéről, a mintegy 300 lakost számláló Gödrök településről, amely területén volt a

téglagyár és a gyepmestertelep (sintérház), összeterelte a magyar férfiakat és négy 4m x 4m x 2m-es gödröt ásatott velük a sintérháznál. Amikor a gödrök elkészültek, a magyarokat hazaengedték kettő kivételével, akiket még a gödörben lelőttek. A levették holttesteit a beidézett magyar parasztok kocsijaira dobálták és erős fegyveres fedezettel a sintérházhoz szállították. Itt a kocsisoknak kellett a tetemetek a gödörbe dobálniuk. A visszahajtott kocsikat és a kivégzés színhelyét a már újabban befogott magyarokkal mosatták meg a vértől.

Október utolsó napjaiban Becséről is hoztak haza magyarokat. Az embereket kocsilöcshöz kötve vonszolták, míg kísérőik a kocsin ülve botokkal biztatták őket. E tájban jelentek meg a faluban az „Éljen a testvéri együttműködés Becse községgel!” és hasonló szövegű feliratok.

A csurogi fegyveresek nem csak helyben garázdálkodtak. Láthatók voltak Temerinben, Becsén, Péterrévén, Moholon, Szenttamáson, sőt még Magyarországon is a szűkebb határövezetben.

A letartóztatások még novemberben is folytak. A letartóztatott férfiakat és nőket a magtárban kegyetlenül verték. A nagy bajuszú férfiak díszét kicsupálták, a nők hosszú haját felcsavarták kezeikre és úgy forgatták őket. Esténként itt is a botokkal felszerelt fiatalságot eresztették a foglyok közé, hogy verjék őket. Délben a letartóztatottak

ebédet kaphattak. Ilyenkor az őr kinyitotta az ajtót és hangosan feltette a kérdést: „Bántottak-e, vertek-e benneteket?” A foglyoknak pedig kórusban kellett felelniük: „Nem! Jól vagyunk!” Pedig az arcuk csupa kék, a bajuszuk helye pedig vérfolt volt. Az ebédet négy-öt napnál tovább nem kellett hordani. Ilyenkor már elhangzott a magyarázat, hogy elmentek munkára. A hozzátartozók ekkor már tudták, hogy ezentúl egy tányér felesleges lesz az asztalon.

A gödrösi magyarokat és cigányokat még két ízben hajtották ki gödröt ásni. A kiásott vermek méretei mindig egyformák voltak.

Az első fegyverropogás éjjelén a hangok a magtár felől hallatszottak, majd 17 szekéren szállították a halottakat a sintérház felé. A vásártéren áthaladó göröngyös úton egy meztelen test leesett és négykézláb mászott volna a gödrösi település felé, azonban a hóhérjai észrevették, utána eredtek, majd puskatusokkal agyonverték. Ezután az egyik kocsit odairányították és a holttestet a többi tetemre dobták.

A következő kivégzés volt a legtömegesebb. Ekkor 19 kocsi szállította a holttesteket, amelyeket nem földeltek el mindjárt, mint az előzőeket. A cigányokkal rájuk hordatták a községháza, az iskola és a nagykocsmá WC-inek tartalmát, hogy gyorsabban végbemenjen a bomlás, majd utána lett elsímitva a föld felettük. Ezzel a csoporttal lett kivégezve

Hazug Péter is.

A későbbiekben már csak egyéni, szadista gyilkosságok voltak. F. Lászlót saját udvarában, kiskorú fia szeme láttára verték agyon. J. Szilvesztert betegen, a kemence melletti kiságyon verték agyon; testvéréhez, Jánoshoz a szerb szomszédja a kerítésen átdobta a fegyverét, majd cinkosával megjelentek nála fegyvert keresni. Miután „megtalálták” azt, Jánost a helyszínen agyonverték. A hitközség tanyáján alkalmazott cseléd megkísérelte a szökést, kísérői vadászpuskából lőttek rá, majd amikor a sörétektől megrogyant, agyonverték. K. András kövér embernek a hasán ugráltak, így oltották ki életét. W. Imre a megrongált telefonhálózatot javította, amikor értesült arról, hogy milyen kínhalált szántak neki. Aznap éjjel borotvával felmetszette ereit és átvágta saját torkát. Dupp Bálint katolikus plébános nem akarta elhagyni a falut. Azt mondta, hogy a pásztnak a nyáj között a helye. Le is tartóztatták, majd feltételesen szabadon engedték napi többszöri jelentkezésre kötelezve. November derekán elhurcolták, majd Csurogon, Zsablyán és Újvidéken nagyon megkínózták. Végül a Hadbíróóság nyilvános, golyó általi halálbüntetésre ítélte. Decemberben negyedmagával a központi iskola déli, templom felőli oldalán kivégezték. A valamikori 90 kilós lelkipásztor alig volt több, mint 40. Amikor a kivégzést vezénylő tiszt felolvasta a vádiratot és az ítéletet, fejét a templom felé fordította, a vádpontokra tagadólag ingatta a fejét. Idős édesanyja sohasem tudta meg, mi történt vele, a lágerben állandóan azt várta, mikor jön érte a fia.

A helyi magyarságnak meg kellett tanulnia, hogy ki az úr a háznál. Fel lettek szólítva a fegyverek és a rádiók beszolgáltatására, az idegenek és a visszatérő menekültek feljelentésére, emellett a 15-60 évesek kötelesek voltak minden nap munkára jelentkezni a megjelölt tereken. A munkabeosztás, persze fegyveresek kíséretében, a következő volt : az asszonyok a főzésnél és a mosogatásnál segítettek a népkonyhán; a férfiak fát vágtak, valamint az elmenekültek házaiból hozták be az élelmet és a jószágot; egyes csoportok az ágyneműt gyűjtötték a partizánkórház részére; mások a megrongált telefonhálózatot hozták rendbe; voltak olyanok, akik a nádalji orosz repülőtéren hóvédőket építettek a repülőkhöz; de legtöbben és leghuzamosabb ideig a kukorica törésével voltak elfoglalva. Ha valamelyik szerb földtulajdonosnak még leszedetlen volt a kukoricája, csak jelentenie kellett a Népbizottságban és a magyarok reggeli sorakozójáról az őr annyi munkást kísért a földjére, amennyit csak kívánt. Természetesen mindennemű bér és élelem nélkül.

Az egyik Katicé-tanyán, ahol már huzamosabb ideje folyt a kukoricatörés, a gazdasszony disznópaprikást főzetett vacsorára a szedő asszonyoknak. Ők jól bevacsoráztak és az istállóban leterített szalmán nyugovóra tértek. Eközben a gazdasszony és az őr az addigiaktól eltérően a borjú nagyságú ebeket az istállóajtóhoz kötötte. Éjjel mindenkinél gyomorgörcs jelentkezett, de mivel a kutyáktól nem mehetek ki a WC-re, összepingálták az egész istállót. Virradatkor a gazdasszony elégedetten távolította el a vérebeket az ajtóból.

A szégyenkezve kivonuló magyar asszonyok ekkor vették észre, hogy a trágyadomb oldaláról hiányzik az előző nap még ott látott elpusztult disznó. Ezt főzette meg a „jószívű” Katicéné vacsorára.

1945 januárjában, ahogy hidegebbre fordult az idő, a kényszermunkák is mind ritkábbal lettek. A szerbek egyre hangosabban hangoztatták, hogy nem élhetnek együtt a magyarokkal. Éjnek idején kihívóan kopogtattak be a magyar házakhoz, aki pedig erre kijött, azt jól elverték, tekintet nélkül arra, hogy férfi vagy nő volt az illető. Panaszra senki sem mert menni.

Január 21-én mintegy 40 cm vastagságú hó esett. A rákövetkező éjjelen csikorgó fagy volt. Az alvó magyarok nem is sejtették, hogy az éj leple alatt fegyveres partizángyűrű fogta körül a falut. A madarakon kívül a gyűrűn se ki, se be nem juthatott át senki. Reggel kilenc óra körül minden utcát fegyveres helyi szerbek leptek el. Az utcák egyik végétől a másikig sorra terelték ki a magyarokat, előzőleg azonban minden létező fiók tartalmát a szobák közepére szórták, azt állítva, hogy fegyver után kutatnak. A vegyes házasságban élőket nem bolygatták. Az, hogy ki és mit vihetett magával, a kiterelést végrehajtó egyénektől függött. Ahol ezek az emberek enyhébbek voltak, a száműzöttek szánkón élelmet, ruhaneműt is vihettek magukkal. Más utcában a szalvétába kötött karéj kenyeret is kivették a kezekből és a kapu tetején át hajították vissza az udvarba. Egy idős férfit, aki a kis,

karonülő unokája részére pár kockacukrot tett a zsebébe, az ő recés tenyérmorzsolóval úgy vágott pofon, hogy fél arcáról lehúzta a bőrt.

Az összegyűjtött népet a piactérre terelték. Itt kezdték el a szelektálást. Az asszonyok, a gyerekek és az idős férfiak erős fegyveres őrséggel körülvéve a piactéren maradtak, a fiatalabb férfiakat a katolikus templom kertjébe kísérték. Megkezdődött az idegtépő várakozás. Egy bizottság Zsablyán ülésezett, tagjainak kellett döntenie a magyarok sorsáról. Délután bevonták a falut körülkerítő alakulatot. Egy magyarul tudó őr afelől érdeklődött, hogy igaz-e, hogy a magyarok fellázadtak. A tagadó válaszra, nagyot káromkodott, amiért megfáztatták őket.

A magyarok zsebeinek megkönnyítése céljából a piactér délkeleti oldalán egy asztalt helyeztek el, amely mellett kellett a családoknak elvonulniuk és halálbüntetés terhe mellett leadniuk a náluk lévő értékeket. Több egyént meg is motoztak, de senkit nem kellett büntetni. Igyekeztek nagylelkűnek lenni, ugyanis mindenkinek visszaadtak 20-20 pengőt, így az is kapott pénzt, akinek nem sikerült otthonról magával hozni egy fillért sem. Az asztalon maradt nagy halom pénzt megszámlálatlanul egy bőr iskolatászába gyömöszölték, majd átadták a kísérő partizán alakulat futárjának.

Már erősen alkonyodott, amikor Zsablya felől két szánon, meleg subába burkolózva hivatalos személyek

érkeztek. Kiadták a parancsot, hogy négyes sorokban irány Zsablya felé. Az öröknek oldalt 15 méter távolságból kellett készenlétben tartott fegyverrel kíséreni a menetet úgy, hogy löniük kellett volna, ha bárki szökést kísérel meg. A menet élén haladt a vezető ör, utána 7-8 szekéren a betegek és az apró gyerekek, majd a többiek. A csecsemőket és a betegek egy részét vonaton szállították. A térdig érő hóban nagyon lassan haladt a menet. Akik csomagokkal felpakolva jöttek a piactérre, azokat fokozatosan az út mentén hagyták el. Az örök sem voltak irígylésre méltó helyzetben, hiszen nekik saját maguk részére kellett utat kitaposniuk. Nem sokkal az indulás után belátták, hogy a „szállítmány” nem veszélyes és elvegyültek a menetben. Gyaloglás közben elárulták, hogy Járek lesz a végállomás.

A férfiakat erőltetett menetben, a szántóföldeken keresztül, toronyiránt kísérték Újvidékre. Ott a dohánygyárban szállásolták el őket. Mire ideértek, már szinte senkinél sem volt csomag, elhagyták az úton. Aki nem bírta az iramot, azt az örök puskatussal biztatták.

Az első haláleset Zsablya és Járek között következett be, V. Péter három hónapos kislfia fagyott meg édesanyja ölében. A gyermek eltemetését a futárra bízták. A zsabljai temetőnél puskáját egy fiúnak adta és a tetemmel meg a pénzeszsákkal bement intézkedi. A visszatérése után feltűnő volt, hogy a pénztáska nagyon lesoványodott. Amikor Zsablya központján haladt át a menet, ott éppen arról gyűléseztek,

hogy miként toloncolják ki az ottani magyarokat is. Az átvonuló magyarok hírére a kárörvendő, kíváncsi szerb emberek kivonultak az utcára; szidalmazták, köpdösték és hógolyókkal dobálták a menetben vonulókat. A kísérő örök alig tudták visszatartani őket a fizikai leszámolástól.

Szepigeten és Temerinen keresztül észrevétlenül és nagyon fáradtan vonult már át a menet. Járekre 23-án hajnali három órakor érkeztek meg a csurogi magyarok. Itt a központtól a vasút felé vezető utcarészen adták át a kísérők áldozataikat a járeki láger őrségének. A láger őrsége, hogy megmutassa, ki az úr a háznál, nagy lövöldözésbe kezdett. Habár csak a levegőbe lődöztek, a megrémült magyarok úgy összebújtak a kocsuiút közepén, mint birkanyáj a zivatar idején. Amikor az örök kiélvezték magukat a jövevények félelmén, megkezdődött az elszállásolás. Az őrség parancsnokának helyettese, Z. Živko a házak előtt állva bement egy fiákerszámot, pl. ide ötvenet. Erre az örök oda betuszkoltak 300-350 személyt is.

A termekben már előzőleg lehettek elszállásoltak, úgy tűnt, közvetlenül a magyarok megérkezése előtt lettek kiürítve. Ez abból látszott, hogy a leszórt szalma, amire az elfáradt emberek leheveredtek, keményre volt döngölve. Virradatkor, titkos vakarózás közben szemlélték, kikkel is vannak együtt. Az idős asszonyok sorsukat siratták. B. István bádogos réműltében a nyitott kútba ugrott. Ő volt a láger első csurogi halottja.

Január 24-én megérkeztek a csurogi és a gyöngyszigeti tanyákon összefogdosott magyarok is, majd őket követték a Zsablyáról kihajtottak is. Ezek a tanyasiak hozták a hírt, hogy odahaza a szerbek a magyar házaktól széthúznak mindent.

Kora tavasszal ideszállították a mosorini magyarokat is. Járeket, a valamikori gazdag német kisközséget lágerrá alakították. A falut tüskés drót övezte és külső őrséggel gátolták meg a szökéseket. A parancsnokság a központban székel: a parancsnok, a helyettes, az írnök, egy közigazdász és a táborlakók által Kölyöknek nevezett partizán alkották.

Az embereket munkára kísérő őrség a csurogiak és a zsablyaiak közötti épületben tanyázott. Összesen nyolcan voltak. Parancsnokuk és az egyikük kátyi, a helyettes földvári, rajtuk kívül pedig két szabadkai, egy újvidéki és két Petrőc környéki szlovák volt az őrség tagja.

Az első három nap tétlenségben, éhen és a tetvek vadásztáival telt el. Ezután kezdtek munkára járni, itt találkoztak a német lágerosokkal, akik más épületekben voltak elszállásolva.

(Névtelen levélíró)

III.

Apám, Rohacsek Sándor Csurogon született 1903-ban. Bánsági birtokokon bérlőként gazdálkodott, s 1943 nyarán (a razzia után!) tértünk csak haza Csurogra, ahol a sok év alatt megtakarított pénzéből vett egy házat a vasút mellett (a fűtülőtáblával szemben) és a földbirtokát 32 katasztrális holdra növelte. 1944 őszére mindenünk volt: tehenek, lovak, disznók és rengeteg baromfi. A Bánságból heten tértünk vissza csurogi otthonunkba: apám, anyám, Margit néném (1930), én (1931), Károly öcsém (1935) és húgaim Terus (1939), valamint Évi (1942).

1944 őszén apánk dobszóra berukkolt a honvédséghez, de már Szabadkáról megszökött és hazatért családjához. Nem érezte magát bűnösnek, már azért sem, mert a razzia idején még a Bánságban bérlősködött. Hazatérte után három-négy héttel kinn a határban fegyveres szerbek a kocsiról leszedték és elhajtották. A lovakat tizenhárom évesen én hajtottam haza és én meséltem el anyáknak, mi történt. Anyám átfutott az első szomszédhoz, a „Csicsa”-hoz (a becsületes nevét máig sem tudom), aki azonnal bement a községházára és onnan apánkat kihozta. Azon az őszön apámat öt-hat esetben leszedték a kocsiról, de a jó szomszéd minden alkalommal eredményesen kiszabadította. Ezzel ellentétben nagyapámat, Rohacsek Mihályt miután bevitték, soha nem engedték ki. Két héten át én hordtam neki enni a községházára, majd azt mondta az ő: „Nincs itt az öreg, elvitték”. Akkorra már tudtuk, hogy akit egyszer elvisznek

a községházáról, az többé nem lesz meg. Szegény öreget – jóval fölül volt már a 60. életévén – sok más magyarral együtt kivégezték, mert magyarnak vallotta magát, pedig még csak haragosa sem volt soha.

1945 januárjának derekán a nagy hóban két szerb fegyveres fiatal járta az utcánkat és beszóltak minden magyar házba: „Öt perc alatt útra készen mindannyian az utcán legyenek!”. Amit birtunk, nagy gyorsan a kocsira raktunk és a községháza elé hajtottak bennünket. Ott mindannyiunkat lezavartak a kocsiról, amit egy helybeli szerb elhajtott a felrakott csomagjainkkal együtt. Apámat, a 15. életévében levő, elég fejlett Margit nénémet és a 10 éves, szintén fejlett Karcsi öcsémet itt elszakították tőlünk, fegyveres civilek a piactér irányába terelték el őket. Engem, akit törékeny, sovány testalkatomnak köszönhetően kisgyerekeknek néztek, terhes anyámmal, Terus és Évi húgommal a templomkertbe tereltek azokkal együtt, akik nem bírták volna el a fárasztó menetelést. Egész álló nap ott ácsorogtattak bennünket a hóval vastagon borított kertben. Azóta kétszer jártam már Csurogon, de a templomot sehol sem találtam; szétlökték, a földdel tették egyenlővé. Hiába kerestem a temetőnket is; feltúrták.

Már besötétedett, amikor a fegyveres szerbek felsorakoztattak és a vasútállomásra hajtottak bennünket. Nem mondták, hova visznek, csak betuszkoltak bennünket a marhavagonokba és kívülről ránk retesztették az ajtókat.

Még azon az éjszakán megérkeztünk Tiszaistvánfalvára (Bački Jarak), ahonnan már előzőleg „kitelepítették” annak német lakosságát, javaikat pedig „államosították”. Egy-egy üres házba 30-35 személyt helyeztek el, miközben engedték, hogy az udvaron álló kazlakból szalmát terítsünk magunk alá. Sikerült úgy összetartanunk, hogy a rokonainkkal (a Rohacsek és a Döme család asszonyai, valamint azok gyermekei) egy házba kerültünk és maradtunk. Az utcára tilos volt kimennünk, így csak a kerteken keresztül tudtunk értekezni a más házakba zárt csurógi és zsablyai családokkal. Tőlük tudtuk meg, hogy Járekot gyűjtőtáborrá alakították a számunkra.

„Kertszomszédjaink”-tól értesültünk a gyalogmenet megérkezéséről is. Anyám a két kicsivel a háznál maradt, én pedig a kertek kerítésein át a többiek keresésére indultam. A járeki templom kertjében csak öcsémet találtam, aki sírt, zokogott, azt hajtogatta, senkije sincs, mindenkit elvesztett. Elvezettem anyámhoz és testvéreinkhez. Ott mesélte el, hogy amikor már nem volt ereje a további gyalogláshoz, kocsira tették, miután összeesett. A fogatosok elhagyták a továbbra is gyaloglókat, és habár már ők is megérkeztek, nem találtam sehol sem apámat, nénémet és unokatestvérünket, Veronkát (16). Megtudtam, hogy ideérkezésüket követően három csoportra osztották őket: egyikbe kerültek a munkába fogható férfiak, másikba a munkára alkalmas fiatalabb asszonyokat és lányokat, míg a harmadikba az idős férfiak, valamint a még nem munkaképes gyermekeket. Csak ez az

utóbbi csoport gyalogos maradt Járekon, a férfiakat Szerémségbe vitték kényszermunkára, a nőket pedig Újvidékre, hogy kórházakban segédszemélyzetként, illetve a szerb házaknál cselédként dolgozzanak.

Itt öt hónapig tartottak bennünket a gyűjtőtáborban. A munkabíró nőket és a nagyobb gyerekeket fegyveresek kísérték ki a határba mezei munkát végezni. Kezdetben a szoptatós anyákat is elszakították a csecsemőktől, hogy ők is dolgozzanak. Az öregek és a munkára képtelen betegek – köztük nagyanyám is – a gyerekekre vigyáztak, ápolták a csecsemőket. Később a kismamákat már nem vitték ki, mert a gyámolatlan öregekre bízott csecsemők közül nagyon sok meghalt a szoptatós anyák néhány napos távolléte miatt. Velünk, a nehezebb munkára alkalmatlan gyerekekkel az örök az akácfákat mászatták, ezekről kellett szednünk azok termését, ki kellett szednünk a magokat, majd átadni az öröknek. Ma sem tudom, miért kellett ezt végeznünk. Csak arról hallottam, hogy több gyerek is leesett a fáról – kezét, lábát törve –, amikor eltörött alatta egy-egy vékonyabb ág.

Az élelmezésünk gyalázatosan silány és undorító volt. Tésztaalé vagy korpaleves, nagyon ritka zsizsikes bab, állati belekből főzött levesféle; mindez teljesen só nélkül. Ettől mindannyian éhen haltunk volna, ha nem találtunk volna a padlásokon és górékban szemenként összeszedett hulladék gabonát. Az asszonyok ezt főzögetve, sütögetve igyekeztek pótolni a lágerkosztot. Egyszer az egyik padláson turkálva

valami sófélét találtam. Anyám nagyon megörült és az asszonyokkal azonnal elosztották, de hamarosan rájöttek, ez műtrágyaféle lehetett, mert mindenkinek, aki megkóstolta, felmarta a száját.

Döméné, Vica nena és anyám – aki akkorra már előrehaladott terhes volt – kétszer is kiszöktek a táborból és a derékig érő vizen át Temerinbe gyalogoltak élelmet és sót koldulni. Másnap éjjel szöktek vissza; sót, krumplit és más élelmiszert hoztak magukkal.

Rettenetesen féltünk az öröktől, habár emlékezetem szerint nem vertek bennünket. A részeg ordítózásaik és a lövöldözésük rettegéssel töltötték el bennünket. A táborlakók veszteségei nagyok voltak. Főleg az idősek, a betegek és a csecsemők haltak meg. Az öt hónapon keresztül tartó nehéz munka és az éheztetés bizony szedte az áldozatait. Senkit sem tudok megnevezni, mert szerencsére a mi családunkból nem hunyt el senki, de az utca másik oldaláról naponta 2-3 halottat is kivittek a temetőbe. A hozzátartozók nem vehettek részt az elhantoláson, azonban mi, gyerekek meglestük a temetést. Saját szememmel láttam, hogy a felnyitott német kriptákba tömték, taposták be a majdnem meztelenre levetkőztetett hullákat. Egy-egy kripta nyitva volt mindaddig, amíg meg nem telt. A halottgyűjtő kocsi reggel indult útjára, házról-házra járva rakták egymás tetejére a tetemeteket. Rettenetes látvány volt, ahogyan a szeretteiket csak a börtönlakásuk kapujáig kísérelhették ki

a táborlakók, csöndben, minden szertartás nélkül.

A táborban látogatókat nem fogadhattunk. Szerte Bácskában, ha voltak is rokonaink, azt sem tudták, hogy élünk vagy halunk, így nem segíthettek rajtunk. Udvarokon, padlásokon talált kutya- és macskatálakat, ronggyal tömített lyukas biliket, valamint hasonló „edényeket” szedtünk össze, sűröltünk tisztára, azokat tartottuk a sótlan korpalevest mérő „szakács” merőkanala alá. És, hogy megaláztatásunk teljes legyen, éjszakánként részeg szerb fegyveresek riasztottak bennünket, kopogtatták lakásunk falait, szerszámokat nyomtak a kezünkbe és ékszert, aranyat, ruhaneműt meg egyéb értékes elrejtett tárgyakat kerestettek, ásattak velünk az elárvult német házak falaiban, pincéiben, udvarain, pajtaiban. Aratás idején, eperéréskor az édes gyümölcszel pótoltuk a rabkosztot, de nem élvezhettük sokáig, mert egyik nap a fegyveresek összetereltek bennünket – érdekes, ismét a templomkertbe. Olyan sokan voltunk ott bezárva, még csak leülni sem tudtunk, álltunk étlen-szomjan másnap délutánig. Este csoportokra osztottak bennünket és még az éjszaka folyamán elszállították a csoportokat vagonokban Szépligetre (Gajdobrára). Itt is étlen-szomjan a templomkertben kellett várakoznunk hajnaltól délutánig. Ekkor a csoportokat szólították és fegyveres kísérettel elindulhattak a német házak felé beszállásolásra. Egy-egy szobába ismét több családot, míg egy-egy házba pedig 30-40 személyt zsúfoltak be. Újból sikerült a rokonokkal egy helyre kerülni, egy német cipész-papucsos – erre csak következtettünk az ott talált

kis fakeresztből és egy-két kaptafából – házának egyetlen szobájába. Húszan voltunk egy szobában, mégpedig anyám, én, Karcsi öcsém, Terus és Évi húgaim; Rohacsek Mihályné, Ilka ángyi a 10 éves Józsi és 5 éves Misi fiával; a 70 éven felüli Döme nagypapa feleségével Bertók Erzsébettel, lányuk Vica a 4 éves Pisti fiával, fiaik Ferenc és Márton családotól, azaz Maris a 3 éves Mariskával, valamint Kati a két fiával, Ferivel és Marcival, no meg itt volt még az én özvegyen maradt Rohacsek nagyanyám is. A ház többi helyiségében mások, korábbi szomszédok, csurogi magyar asszonyok és gyerekek voltak beszállásolva, a miénkhez hasonló körülmények között.

Itt, a falun belül már szabadok voltunk. A falu szélén fegyveres őrség vigyázott ránk. Kényszermunkára sem hajtottak ki nőket. Gajdobrai szerbek azonban sóért, lisztért, hagymáért, krumpliért vihettek ki asszonyokat a határba dolgozni. Előrehaladott terhessége ellenére anyám is ment nemegyszer mezei munkára.

Két-három héttel letelepítésünk után érkezni kezdtek a kényszermunkát túlélő csurogi férfiak és a 15-20 éves lányok transzportjai, legtöbbször vasúton, de jöttek gyalog is. Minduntalan a vasútállomáson ténferegtem, hátha apám és nővérem visszakerül. Három hét után megérkezett Margit nővérem és Veronka unokatestvérünk Újvidékről. Habár korábban sem voltam kövér, olyannyira leromlottam, hogy nem ismertek rám, amikor megszólítottam őket. Ők jól

néztek ki, mivel egy kórházban takarítottak és rendszeresen étkezhetek. Nagy volt a család öröme, amikor az elveszettnek hitt családtagokat elvezettem a szálláshelyünkre. Apám a lányok után egy héttel érkezett meg. Az állomáson sem én őt, sem pedig ő engemet nem ismert meg, úgyhogy két órával a vonat érkezése után mások vezették el hozzánk. Nem egyedül jött, vele volt Döme nagypapa fia, Ferenc is, így lettünk 24-en az 5x4-es szoba lakói.

Döme Vica Bajusz István nevű ura, valamint Döme Maris férje – akinek a nevére már nem emlékszem – soha többé nem kerültek elő. Apám és Ferenc szerint, mivel nem voltak velük a szerémségi út- és vasútépítő kényszermunkán, sorsuk már Csurogon beteljesedett, úgy jártak, mint a többi ártatlan magyar, köztük a nagypám is. Apám testvérbátyját, Ifj. Rohacsek Mihályt sokáig keresték még a csurogi szerbek. Ő azonban sikeresen bujkált mindaddig, amíg a családja ki nem szabadult a táborból, akkor kereste meg őket.

Gajdóbrán mindössze két hónapon át tartottak minket fogva. Itt közös konyhára jártunk, dolgozhattunk helybeli szerbeknél. A csont-bőrre soványodott emberek között itt is aratott a halál, különösen amikor kitört a hastífusz-járvány. Megítélésem szerint itt sokkal többen haltak meg, mint Járekon, azonban a hozzátartozóknak megengedték, hogy halottaiknak sírt ássonak és kikísérhessék. Koporsókra azonban itt sem áldoztak, az emberek a tetemetek rongyaikba csavarhatták és úgy földelhették el.

Kinzóinknak nyilvántartásuk volt rólunk. Felszólították a családokat, jelentsék be, hol találhatóak a rokonaik, majd miután leellenőrizték, azok meg is látogathatták a foglyokat. Így jöttek el hozzánk a földvári és a szenttamási rokonok, sőt még élelmet is hozhattak. Ekkor már névre szóló, a család tagjainak létszámát kimutató okmányt is kaptunk élelmezési célokra. Ebből is látszik, volt egy névjegyzékük rólunk.

A legvégén megkérdezték a családokat, hova, melyik bácskai településre szeretnének eljutni és megtelepedni az ottani rokonoknál, mert a tudunkra adták azt is, hogy Csurogra, Zsablyára, a Sajkás-vidék településeire, a régi otthonainkba soha többé nem térhetünk vissza, az otthagyt javainkat, jószágainkat sincs jogunk visszakövetelni, ez a feltétele a gyűjtőtáborból való kiszabadulásunknak.

Kiszabadulásunk után Bácsföldvára kerültünk a Megyeri nagyapához, ahol anyám a mostohaanyja segítségével idő előtt megszülte Nándor öcsémet, akit a haláltábor alatt hordott ki a szíve alatt. A legyengült anya még gyengébb magzatát utána alig tudták életben tartani. A szegénysorsú nagyapa és mostoha nagyanya becsületére legyen mondva, hogy kevéske élelmüket, ruhájukat megosztották a csont-bőr sovány, herpeszrel borított ajkú, egy szál ruhában szélnek eresztett volt táborlakó gyerekekkel. Még ez a szegényes ellátás is túl nehéznek bizonyult a hátunkhoz tapadt üres gyomrunknak, hetekig betegek voltunk a „zsíros” ételektől.

Ártatlanul meghurcolva és megalázva, minden vagyonából jogtalanul kiforgatva, testben és lélekben meggyötörve állt családom egy szál ruhában egy újabb tél küszöbén, amikor Megyeri nagyapáék segítségével testi erőben kissé felépültünk. Ekkor apám szerb tanyákon szállásért és élelemért béresmunkát vállalt. Így egyik szállásról a másikra hányódva-vetődve kerültünk el a szenttamási határba a Dundërski, majd később a Gavanski tanyára is. Dundërski a nővéremet elvitte a szabadkai házába szobalánynak, mi pedig a tanyáján éhbérért a jószágot őriztük és béreskedtünk. Isten segítségével és szorgalmunkkal azonban mindannyian túléljük a magukat felszabdítónak kinyilvánító fegyveres rablók haláltáborát.

A már említett nagyapán és a két sógoron kívül a kivégzett szomszédok közül Balogh Pál nevére emlékszem, akit ütlegelve hajtottak végig az utcákon, majd kivégezték. Tudok még Bajai bácsi kivégzéséről, három gyermeke és felesége a táborban a szomszédságunkban volt elhelyezve, sajnos a neveikre már nem emlékszem. Úgy tudom, id. Kasza Antaléknál tömegmészárlást folytattak. Őt, leányát Terézt, még két vagy három lányát, továbbá fiát, ifj. Kasza Antalt és feleségét a házuknál verték agyon, mert nyilasok voltak. A családból csak ifj. Kasza Antal akkor 8-9 éves fia maradt élve, majd gyűjtőtáborba került. Galambos Pált szintén elhurcolták, soha többé nem került elő, feleségét a négy gyerekükkel együtt kitelepítették. Az Iván Pisti és Maris apját szintén eltűntették. Ők az anyjukkal együtt velünk

voltak a haláltáborban. A gyűjtőtáborból emlékszek egy Szabónéra és egy Márcel nénire, ez utóbbi Jani fiával és 3 vagy 4 lányával a szomszédos házban lakott, egész idő alatt a kivégzett férjét siratgatta, sajnos, az ő keresztnévére sem, mint oly sok máséra, nem emlékszem.

A Rohacsek familia nagyon szerteágazó volt, legtöbb tagja Csurogon élt. Szétszóratásunk óta nem tudunk kapcsolatot teremteni senkivel sem közülük. Nem tudom megmondani, miért. Lehet, hogy apámnak sem volt erre lehetősége, de az is meglehet, nagyon kevés túlélő maradt meg.

(Kevro Latifné, Rohacsek Matild)

IV.

Tisztelt Júlia!

Olvastam a temerini újságban, hogy gyűjti az adatokat a csurogi magyar áldozatokról. Én is küldök, ha még nem késő.

Mielőtt hozzáfogok a levél írásához, engedje meg, hogy bemutatkozzam. Muzslai Józsefné vagyok, született Szrenkó Katica.

Édesapám, Szrenkó Mátyás 1890-ban született Csurogon. Amikor 1944-ben megindult a néptömeg 54 éves volt. Mi mondtuk édesapánknak, hogy ne maradjunk. Mindnyájan

féltünk, de édesapám azt felelte: ő nem megy. Neki nincs mitől félni, mert soha nem bántott senkit, még haragosa sincs, tehát nincs mitől menekülni. Ismerte az egész falu, illetve mindenki ismert bennünket.

Egyik reggel jött két szerb ember, ismertük is őket. Azt mondták: „Matyi bácsi, el kell jönnie velünk!” Kérdeztük, hová. Be a község házára, mondták. Miért? Valami baj van? Azt felelték, nincs semmi, csak kihallgatásra viszik, utána hazajöhet. Sajnos, soha többé nem jött haza. Édesanyám hordta neki az ennivalót körülbelül egy hétig. Ekkor, egyik nap édesanyám visszahozta az ételt. Soha többé nem láttuk, nem hallottunk felőle. Tudomásom szerint a sintérházban egy nagy gödörbe, illetve egy nagy tömegsírba lett temetve a többiekkel együtt, majd mésszel leöntötték őket. Arról hallottunk, hogy édesapámat egyik unokatestvérem férjével, Józsa György sógorral, a gátörrel kötözték össze. Azt mondták, ha sógorok voltak az életben, menjenek együtt a halálba is. Mindezt onnan tudjuk, hogy a kanászfű, aki nálunk dolgozott, amikor jött, mindent elmesélt, amit látott vagy hallott.

Később, novemberben elvitték a nővéremet, Nemes Pálné, született Szrenkó Ilonát. Akkor 25 éves volt és négy és fél hónapos állapotos. Bejöttek hozzánk, úgy tettek, mintha kutattak volna, de semmit sem találtak, mégis azt mondták, menjen velük. Amikor megkérdeztük, hova viszik a három éves fia mellől, akkor megkérdezték, hogy hol a

férje, amire azt válaszolta: katona. Akkor mégiscsak velük kell mennie, mondták. Utána én hordtam neki a reggelit, ebédet és vacsorát 17 évesen. Egyik este kiadta az ékszereit, majd azt mondta, hogy vigyázzunk a kisfiára és neveljük fel. Másnap már nem találtam, ezért elkezdtem keresni. Egy fiatal szerb azt állította, elvitték Zsablyára főzni, majd megfogta a kezemet és elkezdett befelé húzni, közben azt hajtogatta, elvisznek engem is oda, a nővéremet pedig kiengedik. Mivel akkor már tudtuk, hogy mit jelent eltűnni, én elkezdtem kiabálni, de ő csak húzott tovább. Kijött erre egy idős szerb férfi, jó ismerősünk és megkérdezte: „Mi történik itt?“. „Uroš bácsi, el akar vinni!“ – mondtam. Ekkor rászólt a fiúra, hogy hagyjon engem, nekem pedig mondta, menjek szépen haza és ne keressem többé Ilonkát. Ebből mindent megértettem, de még ma sem tudom, hova temették el. Feketében nem volt szabad kimenni az utcára, így a házban, a szívünkben és a lelkünkben gyászoltunk.

Ha jól emlékszem a dátumra, január 23-án reggel korán keltem, kimentem az istállóba megetetni a jószágokat, amikor láttam – mivel a falu szélén, a rétparton laktunk –, hogy a falu körül van fogva. Nyolc órakor bejött hozzánk két katona és elmondták, hogy azért küldték őket ide, mert a magyarok fellázadtak, itt pedig siri csend van. Elküldtek a sarki kocsmába pálinkáért, közben egy valamikori szerb szomszédunkkal találkoztam, aki azt ajánlotta, hogy menjek gyorsan haza, a házat pedig senki se hagyja el. Ekkor már látni lehetett az embereket, amint csomagokkal a hátukon

mennek a központ felé. Mihozzánk tizenegy óra után értek, azt mondták, amit csak tudunk, vigyük magunkkal. Úgy gondoltuk, nem lesz erre szükségünk, hiszen kivégeznek bennünket, mint a többieket. Újra azt mondták, csomagoljunk, mert el kell hagynunk a házat. Mikor készek voltunk, az indulás előtt kimentem, elengedtem a jószágokat és a górért kinyitottam, így hagytam el a házat.

A központba érve azonnal elszedték tőlünk a pénzt és kétfelé terelték a népet. Az idős embereket és a fiatal fiúkat a magyar templom előtti térségen, a nőket és a gyermekeket a szemben levő piactéren gyűjtötték össze. Késő délután megindult a menet. Gyalog a fiataljai, a nagyon idősek és a betegek pedig kocsival. Hajnal tájban értünk Járekra a lágerba. Huszonöt-harmincan voltunk egy szobában, ahol egymás mellett a földön, szalmán feküdtünk. Minden reggel mentünk a határba dolgozni; előtte, amikor sorbaállítottak bennünket, valakiket állandóan kiállítottak és másfelé vittek el úgy, hogy az illetők el sem búcsúzkothattak a rokonoktól. Így kerültem én is el Irmapusztára, Kiszács mellé. Járekon az „ennivaló” nagyon rossz volt, kukoricadarát és valamilyen vízben főtt tésztát kaptunk só nélkül. Sokan, akik valahogyan ki tudtak szökni, elmentek Temerinbe, az ottani magyaroknak eladták a ruhájukat ennivalóért, esetleg kéregettek.

Egy napon elindultunk, vittek bennünket Szépligetre, ahol már ott voltak a járeki lágerból a népek. Mindenki itt találkozott újra a családjával, én is édesanyámmal és a

kisöcsémme. A viszontlátás volt talán életem legboldogabb perce.

Ott dolgoztunk még vagy két hónapig, akkor kaptunk egy cédulát, azaz elbocsájító levelet, amire rá volt írva, hogy mehetünk mindenfelé, csak Csurogra, Zsablyára és Mozsorra nem.

Jött ránk a sötét tél. Mi Moholon telepedtünk le és hála a jó Istennek édesanyámmal átvészeltük a legnehezebb napokat, újrakezdtük az életet szinte a semmiből, ugyanis csak azzal rendelkezünk, ami rajtunk volt. Később 1962-ben vándoroltunk ki Ausztráliába, oda, ahol most is élünk.

A közeli rokonaink közül eltűntek még: nagybátyám Szrenkó József, felesége Mária, fia Ferenc; másik nagybátyám Bakos István fiaival Pállal, Józseffel és Ferencsel; valamint egyik unokatestvérem férje, Józsa György gátör.

*Mély tisztelettel a csurogi születésű
Muzslai Józsefné,
Szrenkó Katica*

Ausztrália, 1995. 02. 23.

V.

Édesapám, Tóth (József) Mihály, 1898. szeptember 28-án született Bácsföldváron. 1944 őszén a partizánok a csurogi tanyánkról hurcolták el. Körülbelül két hétig

a községháza börtönében tartották fogva, ott kínozták, majd november 1-ének hajnalán a többi vele szenvedő magyarral együtt kivégezték. Utolsó útjuk parasztszekérre dobálva, trágyával lefödve a sintérgödörbe vezetett.

Nagyapám – édesapám apja –, Tóth (Mátyás) József 1871-ben született Bácsföldváron. Ottani családi házunkból hurcolták el, tudomásunk szerint 1-2 napig tartották fogva, majd miután kivégezték, a többi magyar áldozattal együtt, a becsei út melletti, úgynevezett csonthalom tövébe ásott gödörbe dobták.

Mindkettőjüket bármiféle törvényes eljárás nélkül likvidálták, soha nem kaptunk semmiféle értesítést sorsukról sem szóban, sem pedig írásban. Politikával nem foglalkoztak, nem voltak semmilyen pártnak tagjai, ártatlannak érezték magukat. Ha nem így lett volna, akkor nem várjuk be a partizánokat, elmegyünk a többiekkel Magyarországra. Én akkor 12 éves voltam, édesapám egyetlen gyermeke, imádtuk egymást kölcsönösen. A mai napig könnyhullajtás nélkül nem tudok emlékezni rá, sem pedig írni róla. A csurogi 1942-es pravoszláv karácsonyi razzia napján édesapám megmentette a tanyánkra befutó csurogi Josinčev Milivojt. Amíg apámat bezárva tartották, megkérte nagyanyámat, aki az ételt hordta neki, hogy menjen el a fent nevezett emberhez. Nagyanyám térdre borult és sírva kérte, hogy mentse meg az édesapámat, ő pedig csak így válaszolt: „Ne smem ja tamo, babo, ni blizu. I mene će zadržati.” (Nem merek én

oda menni, anyó, még a közelébe sem. Engem is ottfognak.)

Mi – édesanyám és én – a „felszabadulás” idején az édesanyám szüleinél tartózkodtunk, ugyanis édesanyám könyörgésének köszönhetően mégiscsak elindultunk mi is Magyarországra, mielőtt a partizánok megérkeztek volna, de előtte elmentünk édesanyám szüleihez – egy másik faluba – elbúcsúzni. Onnan senki sem menekült, ezt látva édesapám megsajnálta idős szüleit, akikkel egy háztartásban éltünk, visszament Bácsföldvárra. Ekkor megígérte, hogy eljön értünk, ha minden elcsendesedik. Nagypapám 80 holdas parasztagazda volt Földváron 4 szobás házzal, a csurogi határban levő tanyával és földdel a nádalji határban. A korára nézve apám még katonaköteles lett volna, de mint Aranykalászos Mintagazdát felmentették. A tanyánkon tartózkodott egy temerini család harmadosként, sajnos, a nevükre már nem emlékszem. Édesanyám biztosan tudná, de sajnos, nincs már az élők sorában. A tanyáról őket a járeki lágerbe hurcolták, itt meglátogatta őket anyám. A bizonytalanságtól kínozva egy decemberi napon kb. 50 kilométer távolságból gyalog indultunk Bácsföldvárra, mert édesanyám szüleitől a partizánok elkobozták a kocsijukat lovastól. Nagyanyámat egyedül találtuk a nagy házban se élve, se halva, ahogyan mondani szokták. Görcsös sírás közepette mesélte el, hogy a szeretteink nincsenek többé. Elmondta azt is, hogy azóta a „felszabadítók” már kétszer jöttek kocsival, vittek mindent, amit értek: élelmet, ágyneműt, edényeket – mind a zománcosat, mind pedig a porcelánt –

még nagyapám asztragán ünneplő kabátját is keresték; azt, amelyet a legjobb öltönyökkel és az arany zsebórával a nagyanyám a nyári konyha padlására dugott el. Ezeket is természetesen oda kellett adni, „Treba partizanima” (Kell a partizánoknak), szólt az ürügy. Egyszer én is szemtanúja voltam a kényszeradakozásnak, mert miután odaértünk, a látogatások nem szüntek meg. Ekkor egy szekrényben levő egész vég cicc, puplin, vászon, damaszt, kanavász, szövetek – mivel a nagyanyám sohasem vásárolt méterre ezekből – kellett a partizánoknak. El is vitték azokat. Később már a szegényebb sorsú – szerényebb – rokonok tartottak el bennünket. Réműletem akkor érte el a tetőfokát, amikor rémhírek érkeztek, mint pl.: az elhurcoltak teljes családját ma éjszaka ki fogják irtani. Ilyenkor esténként kimentünk a határba, magunkkal vittük a subát, bebújtunk a kinn telelő szárkúpokba és ott töltöttük az éjszakát.

Édesanyám egyszer találkozott a tanyaszomszédunkkal és azt mondta neki: „Uroš szomszéd, maga mondta, hogy ne menjünk sehova, a férjem jó ember, neki nem kell félni, mégis kivégezték.” A szomszéd erre azt felelte: „I tebe su tražili, da su te naši, i tebe i dete bi ubili.” (Téged is kerestek, ha megtalálnak, megöltek volna téged és a gyereket is.) Lehet, hogy jobb lett volna úgy! Nem tudom megérteni, honnan van az emberekben annyi energia, hogy mindezt túléljék, hogy testileg és szellemileg is épek tudnak maradni!

Úgy érzem, egykori jó tanyaszomszédunkról is meg

kell emlékezniem. A tanyánk mögötti szomszédunkat id. Juhász Miklóst fiával, ifj. Juhász Miklóssal együtt kivégezték. A szomszéd édesapám korabeli volt, a fia pedig a nagykorúság határán, de még nem volt katonaköteles. Az anyuka a két lányával együtt Magyarországra költözött, tudtommal ott is maradtak. Lehet, hogy már nincsenek az élők soraiban, hiszen már én sem vagyok fiatal, ezért ha más még nem jelentette volna ezt a tragédiát, így én megteszem.

A félelem még mindig gátol abban, hogy a levelet aláírjam, de majd egyszer találok rá módot, hogy nevemmel, adataimmal hitelesítsem az itt elmondottakat.

Mély tisztelettel Júlia, bámulva bátorságát és lelkierejét

búcsúzik egy rokonlélek

P.S. Amikor átolvastam a leveletemet, észrevettem, hogy nem irtam meg a vagyonunk sorsát. A tanyánk a rengeteg jószággal, a komplett mezőgazdasági felszereléssel, a földdel el lett tőlünk kobozva. Erről természetesen nem kaptunk semmilyen írást, csakúgy mint a többi csurogi. A bácsföldvári házunk felét (ami nagyapám nevéen volt) elkobozták és árverésen eladták. Egy MAGYAR vette meg!!! Én 15 éves koromban dolgozni kezdtem, Becsén az iskoláztatásomat – gimnázium 3. osztály – meg kellett szakítani, mert mostohaapámnak felmondtak a malomban.

VI.

A magyar honvédség bevonulására mint öt éves gyermek röviden, de kétségkívül világosan emlékszem. Csurog központja, délután, napos idő. A tömeg megtöltötte a falu központjában lévő teret, az iskolával szemben álltak, balról a katolikus templom, kissé jobbra a községháza, mögötte pedig a pravoszláv templom.

A bevonuló hadsereget megelőzte a zenekar és az előfutárokból álló kisebb katonai alakulat, rájuk már nem emlékezem, de azt tudom, hogy a himnusz kezdetekor több helyen is megemelkedtek az iskola tetőjének cserepei és sortüzet adtak le az ünneplő tömegre. A katonák kiáltottak, hogy mindenki vesse magát a földre, öreganyámmal mi is ezt cselekedtük (nekem ez fölöttébb tetszett). Ekkor kiadták a parancsot, hogy mindenki térjen haza a legrövidebb úton. A folytatás már közismert, a tetteseket elfogták, elítélték és kivégezték.

A megtorlás sorozata ezzel vette kezdetét.

Szüleimnek abban az időben üzletük volt Csurogon. Az iskola tanítói és a közkatonák, akik a boltot szép számban látogatták, nyíltan kimondták, hogy bekövetkezett a vég, mindenkinek szökni kell, ezt ajánlották a szüleimnek is. Apám azt mondta, ő nem bűnös és nem megy sehova. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy Szálasi, a nyilas vezér 1944 szeptemberében vagy októberében meglátogatta a

falut. Bennünket, gyerekeket kitereltek a vasútállomás közelében lévő épület elé. Bámultuk a vezér fényes autóját, ragyogó csizmáját. Most már könnyű okosnak lenni: az összejövetelen megjelentek, ha mást nem is tettek, de a jelenlétükkel aláírták saját halálos ítéletüket. A megtorlásról nem kíváanok írni, arról már sokan beszéltek.

A járeki lágerről szeretnék egy pár szót megjegyezni.

Talán a leghidegebb nap lehetett akkor, amikor hozzánk is berontottak a fegyveres civilek, akik már addig is többször megfenyegettek bennünket, majd az udvarunkban a kapunak állították a bátyámat és engemet is. Jómagam ekkor nyolc éves voltam. Kiabálva megparancsolták, hogy amit a vállunkon elbírnak, azt gyorsan csomagoljuk össze, mert tovább nincs itt maradás nekünk. A falu magyarjait kiterelték a központban levő térre. Meghatározták azt a vonalat, amin kívül nem volt szabad lépni. Itt álltunk délelőtt nyolctól délután négyig. Ezt megelőzve a dobosok kihirdették a parancsot, hogy minden értékpapírt, pénzt, aranyat, ékszert egy szalmahordó kosárba kell dobni, mert aki ezt nem teszi, azt kivégzik. Ekkor öreganyám levette a nyakában levő zacskót és szó nélkül a kosárba dobta. A zacskó tartalma annak a kilenc Amerikában eltöltött keserves évnek, amit öregapám egy ólombányában eltöltött, az eredménye volt. Alkonyodott már, amikor a szomorú menet elindult, az öregeket és a gyerekeket kocsikra rakták. Az egyik lábamról útközben leesett a cipőm, így Járekre érve

egy lábon állva vártam azt a pillanatot, amikor végre betoloncoltak bennünket egy szobába, ahol a padlóra szalma volt terítve. Abban a házban volt a konyha is, itt főzött édesanyám. Kimondottan állati takarmány volt, só nélkül (gersli kukoricalisztből). Tejet és húst nem kaptunk. A lágerlakók sóhoz hasonló vegyszerből ételízesítőt állítottak elő, hogy elviselhetőbb legyen az állatnak sem megfelelő élelem. A munkára alkalmasak a földeken dolgoztak. Így a bátyám valahonnan hozott néha egy kis tejet, amit én ittam meg. Nagy ünnep volt az, amikor az óbecseiek csomagot hoztak.

Emlékszem a hullaszállító kocsikra, amelyek minden nap járták a falut és szedték össze a tetemeket. Orvos volt, csak gyógyszer nem. A lágerparancsnok állítólag lány volt, roppant szigorúan, férfiasan viselkedett. Szigorú intézkedései közé tartozott az, hogy nekünk, gyermekeknek még a túloldalra sem volt szabad átmennünk, mert különben ránk lőtt. Arra nem emlékezem, hogy valakit lelőtt volna, de láttam, amint lövöldözött. (Később úgy értesültem, hogy a Petőfi-brigád tagjai Becsén alaposan helybenhagyták, majd kivándorolt külföldre.) Mivel Járek nagyon szép falu volt gyönyörű házakkal, mindegyikben pumpás kúttal, padlós szobákkal – valamikori gazdag német település –, így betelepítették bevándorlókkal, minket pedig Szépligetre vittek. A vajdasági magyarokat a németekhez hasonlóan szintén ki akarták lakoltatni és a helyükbe délről hoztak volna be népeket, ezzel javítva a „nemzeti összetételen”.

Szépligeten már könnyebb volt a helyzetünk. Innen engedtek szét bennünket, ha valaki jött értünk és aláírt valamilyen okmányt (megjegyzés: valakinek felelni kellett értünk, hogy ne legyünk az állam terhén). Mivel haza nem mehettünk, így a csurogi lakosság a környező falvakba, városokba került remélve és bizakodva, hogy valamikor visszamehetnek otthonukba, ahol születtek, éltek és dolgoztak. Nagy részük, mivel senkinek sem ártottak, nem volt ellenük eljárás, nem voltak elítélve, hitt abban, hogy egyszer majd visszamehetnek és visszakaphatják elvett vagyonukat. Az igazsághoz tartozik, hogy az akkori magyar kormány a saját népét is eladta, nemcsak minket. Itt bennünket senki sem védett, ami egyedülálló a történelemben. A rettenetes terror belefojtotta a szót az emberekbe. Egyedül Mindszenty József bíboros emelte fel a szavát értünk, ami miatt minden tiszteletet megérdemel.

A lágerből kikerülve mi Becsén húzódtunk meg. Itt kíséreltünk meg új életet kezdeni a semmihől. Egy októberi napon a község kisbírója körbejárta a volt lágerlakókat és úgy, mint Csurogon, most is azt parancsolták, mindenki jelenjen meg a községházán a hátán azzal, amit magával tud vinni (másunk úgysem volt). Így aztán egy verőfényes napon megalázva, megtörve, hontalanul és reménytelenül újból együtt voltunk mi, lágeresek, akik Becsére kerültünk. Azt vártuk, hogy Magyarországra visznek bennünket, de szárnyra keltek más rémhírek is. Sorakozót fújtak, majd megjelent Beretka Sándor járási vagy községi elnök, aki

ellépett a szomorú század előtt. Becsületére legyen mondvá, egy nagyot legyintett és azt mondta: „Nem valók ezek semmilyen munkára, menjen szépen haza és éljenek békében.” Ezzel a zaklatásnak vége is lett.

Tíz-tizenöt év múlva egy vajdasági tisztségviselő lett a tanárom, aki mindaddig, amíg nem tudta meg, hogy hova való vagyok, nagyon szimpatizált. Amikor tudomására jutott, hogy hol születtem, az egész osztálynak történelemórát tartott a csurogi eseményekről, de kimondottan csak az 1942-es megszállókról és csatlósairól beszélt. Egy szóval sem említette, mi történt 1944-ben, hogy a megtorlás aránya tíz az egyhez volt, arról sem beszélt, hogy a lakosok vagyonuktól megfosztva földönfutókká váltak.

Ezek a sebek ezért olyan nagyon fájóak. Nehezen gyógyulnak. Ha talán már begyógyultak, ne engedjük erőnek erejével feltépni őket, nehogy újra rajtunk verjék el a port, mert szenvedtünk már sokat, túl sokat is...

(névtelen levélíró)

VII.

Anna nővérem fia, Uglík József a fordulat idején 30 éves volt. Magyar időben nősült, csurogi lányt vett el és oda is költözött. Hamarosan munkát is kapott a községházán, parádéskocsis lett. Az egyik csurogi szerb meg is fenyegette, hogy vigyázzon a tőle elkobzott lovakra, mert az életével fizet,

ha valami bajuk esik.

A dobszó elől Szenttamásra szökött, hogy ne kelljen berukkolnia a honvédségbe. Később itt fogták el a szerbek, innen hurcolták el Csurogra. A januári nagy hóban kinn mezítláb állva vallatták, ütlegelték, majd átszállították az újvidéki börtönbe, ahol fél éven keresztül kínozták. Testvérem kéthetenként vihetett be neki tisztát és kevés élelmet. Ekkor beszélgethettek is. „Ártatlanul kínoznak, anyám! Bár csak ne élnék már!” – mondogatta. Fél év után visszavitték Csurogra, ott végezték ki nyilvánosan, golyó által. Ekkor édesanyját Szenttamásról odacipelték és kényszerítették, hogy nézze végig a fia halálát. Testvéremet a kivégzés közben a csurogi szerbek leköpdösték, miközben azt mondogatták, megérdemli mindezt, aki ilyen embert szül és nevel. A halott teste tele volt véraláfutásokkal, daganatokkal és sebekkel. Testvéremet nem engedték a közelébe, azt sem tudta meg, hova temették.

Uglik Józsefnét is kivégezték. Nagyon bátor menyecske volt. Úgy hallottuk, hogy bátor ellenállása miatt a házról-házra fosztogatni járó csöcselék végzett vele, fejszével levágták a fejét.

(névtelen levélíró)

78.

Visszatekintés a múltba